

EESTI RAHVA MUUSEUMI ALGAASTATE SUURKOGUMISED

Piret Õunapuu

Meie ei waiki, ei wäsi enne, kui iga lapsgi küllas teab, mis Museum on, ja wiimne kui talu oma muistsused Museumile wälja on andnud.

Kristjan Raud¹

Sissejuhatus

Eesti Rahva Muuseumi esemekogud on tänaseks päevaks kasvanud umbes 133 000 esemeni². Alus nendele kogudele pandi kohe pärast muuseumi asutamist, mil esimese kümne aastaga suudeti koguda ligi 20 000 eset, kusjuures nendest umbes kaks kolmandikku aastatel 1911–1913. Fenomen, et muuseum, kus tehti põhiliselt vaid ilma rahata tööd isamaa heaks, seadis endale eesmärgiks kogu Eesti-maa kihelkondade kaupa vanavarast tühjaks korjata ja suutis sellele tööle suunata kümneid ja kümneid inimesi, on kogu maailma ajaloos ilmselt ainulaadne. Tulemuseks on mitte ainult rohked, vaid ka väärtuslikud esemekogud, mis jõudsid muuseumisse enne laastavat Esimest maailmasõda.

Käesolevas artiklis leiavad käsitlemist ainult esemelise vanavara korjamisega seotud kogumismatkad. Kõik teised muuseumi töösuunad nagu näiteks kihutuskõnede pidamine või väljanäituste korraldamine, mis samuti ühel või teisel moel on kogumistööga seotud, jäävad seekord tagaplaanile. Samuti jääb kõrvale „kohalike kogujate” ja muuseumi usaldusmeeste töö.

Seni on enim käsitletud Eesti Rahva Muuseumi varasemat kogumistööd eelkõige seoses Kristjan Raua isikuga. Kõige põhjalikuma ülevaate sellest annavad Hilja Silla artikkel „Kristjan Raud ja

---

¹ Raud 1911a.

² 31.12.2006 seisuga oli Eesti Rahva Muuseumis esemekogus 132 880 ühikut.

vanavara suurkogumine“ (1970) ning Rasmus Kangro-Pooli monograafia *Kristjan Raud* (1961) peatükk „Kristjan Raud ja Eesti Rahva Muuseum“. Lehti Viiraja oma raamatus *Kristjan Rauast* (1981) puudutab samuti ERMi vanavara kogumist seoses Kr. Raua isikuga. Oskar Kallase osa kogumistöö suunajana olen käsitlenud varem koguteoses „Oskar Kallas“ artiklis „O. Kallas ja ERM“ (1998) ning laiemat tegelaskonda, kes oli kaasatud kogumistööle, artiklis „Tegelaskond, kes kujundas Eesti Rahva Muuseumi“ (2003). Kokkuvõtte Eesti Rahva Muuseumi algaastate kogumistööst on esitanud Ferdinand Leinbock (Linnus) oma artiklis „Eesti Rahva Muuseum 1909–1934“ ERMi aastaraamatus (1934).

Trükis on ilmunud Eesti Rahva Muuseumi tegevuse ülevaated, mis kajastavad aastaid 1911–1917. Kõigis neis on eraldi ära toodud kogumistöö tulemused. Lisaks leiab palju materjali ka ajakirjandusest, sest Eesti Rahva Muuseum oli varmas oma tegevusest ajakirjanduse kaudu teada andma, teavitades leheveergudel nii kogumisretkedele minejatest, hiljem aga esitades aruandeid nende tegevusest. Lisaks ilmusid muuseumi väljaandel mitmed kogumistööle innustavad pisitrükised.

Artikli kirjutamisel on kasutatud Eesti Rahva Muuseumi arhiivi, eelkõige juhatause ning korjamistoimkonna koosolekute protokolle (Protokollid I, II ja Korjamise toimekonna protokollid), täiendavat materjali annab korjamistoimkonna lahtine materjal, kirjavahetus jne. Samuti on muuseumi topograafilises arhiivis säilinud tänuväärne materjal, vanavara korjajate päevikud ja kogumismatkade aruanded, esimese kümne aasta kohta kokku 171 ühikut.

Kogumistöö käivitub

Eesti Rahva Muuseumi põhikiri, kinnitatud Liivimaa kuberneril Svegintsovi poolt 19. detsembril 1908. aastal, sätestab muu hulgas järgmist: „Museumis leiavad kõigepäält aset Jakob Hurt'i teaduslised kogud ja kõik, mis tema mälestusega ühendatud on. Rahva Muuseumisse kogutakse kõiksugused rahvateadlised sõnalised ja asjalised mälestused: rahvaluule, kohanimed, keeleteaduslised ained, rahva muusika, rahva laulud, rahva kunstitooted, rahvariided, ehted, tööriistad, tarbeasjad j.m. Muuseum korjab kunstitooteid, trükiteoseid

ja käsikirjalisi aineid Eesti rahva edenemisekäigu kohta endisest ja käesolevast ajast.“ (*Eesti Rahva Muuseumi põhjuskiri*. 1909: 4–5)

Esimesel protokollitud koosolekul 14. aprillil 1909. aastal arutleti tuliselt tulevase muuseumi töösuundade üle. Koosolekut juhtinud Oskar Kallase ettepanek oli: „Eialgu vähem rõhku uuema kunsti pääle, rohkem kadumas oleva wana rahwa kunsti ja ülepeä rahwatööde – ainelise wanawara – korjamise pääle panna, kuna uuema kunsti tööde muretsemine liig kulukas oleks ja muuseumi waranduslisest jõuust üle käiks” (Protokollid I, 1 2–3). Juba järgmisel päeval toimus juhatuses koosolek, kus peamine küsimus oli, missuguste ülesannete juurde kõigepealt asuda. Esmatähtsaks jäi endiselt wanawara korjamine: „Arwatakse, et Museum kõigepäält nendes tööharudes tööle peaks algama, kus praegu tööd ei tehta. See oleks ainelise wanawara: wanade rahwariiete ja, wana rahwakunsti ja rahwatööde kogumine.“ (Protokollid I, 1 5) Selle töö edukamaks läbiviimiseks waliti kohe korjamistoimkond, kelle ülesandeks sai juhtida kogumist ning koostada ja avaldada programm, mida tahetakse kõigepealt muuseumile koguda. Toimkonda kuulusid Kristjan Raud, Karl Menning, Paula Koppel ja Jakob Ilves, kokkukutsujaks ehk esimeheks sai Menning. (Protokollid I, 1 6) 22. septembri koosolekule saatis J. Ilves sõna, et ta loobub nii juhatuses kui ka korjamistoimkonna töös osalemisest (Protokollid I, 1 15).

Kristjan Raud oli varem ise Õpetatud Eesti Seltsile esemeid kogunud.³ Lisaks eelnevale kogemusele sai korjamistöö korraldamisel innustavaks ilmselt sõit Soome 1909. aasta kevadel. Helsingis nähtud eesti wanawara väljapanek tekitas temas tõelist vaimustust. Samas kasvas ka mure, et kui Eestis kiirelt koguma ei hakata, võidakse oma vanaaegselt varandusest hoopis ilma jääda. Tagasi Eestis, avaldas Raud oma muljed ajalehes *Postimees*, kus ta kirjutab: „Wõiks ju sellega leppida, kui soomlased oma muuseumides Eesti muistseid asju hoiawad. Aga kui me kuuleme, et meie haruldased wanad asjad kaugele wõõrsile ära wiidakse ja säääl kui haruldased asjad rahaks tehtakse, kuna nad jaolt üksikute inimeste kätte lähewad, jaolt wõõraste muuseumide omadeks saavad, meile kas igawesti kadunuks wõi

³ Aastatel 1906–1911 kogus Kristjan Raud põhiliselt Põhja-Eestist Õpetatud Eesti Seltsi kulul ja ülesandel 280 eset, mis anti kas 1912. või 1913. aastal ERMile üle (A 293).

paremal korral waewaga kättesaadavaks saavad, siis läheb meel nukraks. [...]

Wähe on ju ülepää kõigest weel olemas, ja ometi – wiiwitatakse. Tõesti arusaamata!

Aeg tuleb, kus meie ainelise wanawara tähtsust ära tuntakse ja ta järele küsitakse ja koguni üksikute asjade eest suuri summasid pakutakse, aga siis neid enam – pole. Mõteldagu selle pääle.

Mõteldagu, et see warandus elaw kapital on, mis elawat kasu toob ja mitu kümmend korda rohkem wilja kannab kui surnud kul-lahunnikud.

Sellepärast – korjatagu – aيداتagu – rutatagu!“ (Raud 1909a)

Esimese suve suuremaks tööks kujuneski wanawara korjamise organiseerimine. Hoolimata sellest, et korjamistoimkonna tööd pidi korraldama Menning, oli Kristjan Raud see, kes asus kogumistööd organiseerima ja tegi ära suure osa praktilisest ettevalmistustööst. Kevadiselt käigult Helsingisse ja Soome Rahvusmuuseumisse oli ta kaasa toonud mitmesuguseid nimekirju, blankette jm, et neid Eesti Rahva Muuseumi paberimajanduse sisseseadmisel eeskujuks võtta. (Protokollid I, 19)

Esimese suve kogumismatku arutati kahel juhatusel koosolekul, 31. mail ja 6. juunil 1909. 31. mai koosolekul otsustati saata välja kaks paari kogujaid, kummaski paaris ka kunstnik. Kunstnikeks olid kokku lepitud Nikolai Triik ja Aleksander Uurits, üliõpilased polnud veel teada. 6. juunil toimunud juhatusel koosolekul otsustati teele saata kolm paari korjajaid: N. Triik ja Eduard Pedak Iisaku kihelkonda, A. Uurits ja Karl Grau Kodavere ja Torma kihelkonda ning Johannes Einsild ja Gustav Mootse Tõstamaa kihelkonda ja Kihnu saarele. Triigi, Uuritsa ja Einsilla ülesandeks määrati asju kunsti seisukohalt välja valida, Pedaku, Grau ja Mootse kohuseks oli teha asjade kasutamise, ajaloo jm kohta kirjeldusi. (Protokollid I, 19) Huvitav on, et kuigi Gustav Mootse oli ka kunstiüliõpilane, just tulnud Peterburi Stieglitzi kunstikoolist, oli tema ülesanne kirjeldusi koostada (*Gustav Mootse: online*). Tegelikult läksid 1909. aasta suvel korjama vaid Triik ja Pedak ning Uurits ja Grau. Miks Mootsel ja Einsillal minemata jäi, pole kahjuks teada.

Koosolekul määrati ka täpsed suunised kogumistööks: „Kohustatakse korjajaid asjade kohta võimalikult põhjalikke tähendusi ja kirjeldusi teha, ühtlasi ka joonistusi ja päewapilti nendest asjadest,

mis mitte ühes ei saa võtta, iseäranis hoonete välimusest, sisemisest, tubade sisseasetest, õuedest, mitteäraantavatest huvitavatest asjadest ja nende karakterislikkudest detailidest kui ka inimestest ülikondades. [...]

Peale selle on soovitatav, et ümbruskonnas elavatelt päevapilt-nikkudelt järele kuulatakse, kas neil päevapilt on, mida Museum võiks tarvitada.

Korjajad peaksid ülesse kirjutama asja nime, wanuse, tarwituse, tegija (kas linnast või maalt, kas wõõrsilt või omast poolt), tegemise koha, ostmisekoha, hinna, endise hinna, kuna asi kaduma hakanud ja mis tema asemele astunud. Kõik sõnad ja kõnekäänud, mis asjaga üleüldse ühenduses oliwad, iseäranis mis asja tarwitamisel pruugitud. Ebausk ja kombed, mis asjaga ühenduses olnud.

Iga iselaadilise ülikonna kohta täieline kirjeldus.

Peale selle kirjamiste ja ehete üle lähemalt, mis kirja nimi, kes tegija ja kust pärit, kust kiri võetud, wõersilt toodud või kodust? Kopeeritud otse looduse järele kokkusäetud või enese pääst. Kirjade üksikute osade nimetamine." (Protokollid I, 1 11–12). Siin toodud juhtnõõrid olgu näiteks, et kogumistegevus oli tõsiselt läbi mõeldud ning inimesed, kes esemeid koguma saadeti, said enne teeasumist korralikud juhised.

10. juunil ilmus *Postimehe* esilehel Kristjan Raua pikem programmiline artikkel ainelise vanavara korjamise tähtsusest. Selles seisab: „Eesti Rahva Museum alustab oma tegewust.

Laialine töö määratu suure tähtsusega seisab ta ees, töö, mille küljes mitmeti Eesti tulewiku küsimus ripub. [...]

Ühe rahwa suured vaimulooded on ühtlasi ka kõige ilma rikastaw omandus.

Ehk küsib mõni, mis tähendab algupärasus, iseärsus, rahwa iseloomsus. Mis nägu neil on, ja miks on neil nii suur ja meeldiw väärtus?

Rahwa iseloomu, nii kui iseloomust üleüldse, sõnadega ära selitada on wõimata. See on nii peenike eteriline asi, et teda ainult tunda, ainult aimata wõib. Kes aga kord teda tunneb, see mõistab ka ta tähtsust.

Rahwuslus loob esiti õhuskonna, milles kõik rahwa üksikud liikmed wabalt hingata ja kosuda wõiwad, milles kõik ennast nagu üks pere ja nagu kodu tunnewad olema. [...]

See endine eht Eesti elu, mis wanas ilmas ilutses, sünnitab uut elu, süütab uut tuld põlema, kaugetele tulewatele põlwedele walgu-seks, õnneks.“ (Raud 1909b)

Kristjan Raud ei olnud iseloomult jutukas ega elav, vaid rohkem endasse süvenenud, mõtteid kaaluv ja sageli abituseni sõnakehv (Kangro-Pool 1961: 69). Muuseumi puhul ulatus Kr. Raua sõnavõtude arv umbes 80-ni (Kangro-Pool 1961: 78), mis kõik olid kantud kunstniku lennukatest mõtetest ja emotsioonidest, olid kirjanduslikud ja kirjlikud. Teda ennast innustas ja tiivustas usk, et muuseumi rajamise töö väärrib tegijat. Isiklik eeskuju annab aga alati kõige paremini ettevõtmistele hoogu.

Foto 1. Kristjan Raud. Eesti Kirjandusmuuseum A-98-49.

August Kitzberg andis esimestele korjajatele kaasa oma allkirjaga tunnistused ja kassapidaja Reinhold Põld 100 rubla raha. Korjajad saatis teele ja andis juhised kaasa Kr. Raud. (Protokollid I, l 10) Nii sõitsidki esimesed Eesti Rahva Muuseumi korjajad 22. juunil 1909 aurulaevaga Hansa mööda Emajõe alla. Sõitu alustas neli korjajat koos, Uurits ja Grau läksid aga Peipsi rannal varem maha, kuna Triik ja Pedak sõitsid edasi.

Esimese suve kogumist võis igati kordaläinuks lugeda hoolimata sellest, et Triik ja Pedak oma kogumistöö vahepeal pooleli jätsid ja hoopis kohalike eeskujul Tartusse laulupeole tulid ning Triik haigestus. (TAp 1, l 4–5). Kaasa toodud huvitavate esemete seas oli palju ehteid – preese ja sõrmuseid, naiste rahvarõivaid ning tanusid, samuti ühed üle saja aasta vanad seemisnahksed meeste püksid, võtmeid, puust nõusid jne. (TAp 2) Omajagu huvitavat materjali pakub ka Pedaku peetud „Ainelise wanawara korjamise Arwe-raamat“, kust lisaks esemeostu kuludele saab teada palju tuli maksta hommikusöögi eest laeval, jootraha mehele, kes Tudulinnast Iisaku viis, samuti telegrammi eest Triigi prouale. Kokku kulus sellel korjamisreisil 81 rubla ja seitse kopikat. (Pedak 1909) Järelikult tuldi Eesti Rahva Muuseumilt saadud 100 rublaga lähedalt välja ja jäi veel ülegi.

A. Uurits ja K. Grau ei ole oma korjamisreisist muuseumile kirjalikku aruannet ega reisipäevikut esitanud, küll on aga muuseumisse 1909. aastal vastu võetud nende korjatud esemeid.

Ülevaate esimese suve korjandusest esitas Kr. Raud 22. septembri koosolekul. Tema sõnade järgi oli tublisti tööd tehtud, kogutu oli huvitav ja sisaldas mõndagi haruldast. Eriti kiitis Raud kaunistatud puuesemeid. Korjajad tõid lisaks oma kogutud esemetele kaasa ka 121 asja 57 kinkijalt. Teisi teid pidi oli muuseumisse jõudnud veel 30 eset 11 inimeselt. (Protokollid I, l 16) Juhatus otsustas koosolekul „Härra Rauale korjamise ja korjamise töö juhatamise eest tänu avaldada. Tema peaks ka, kui ainuke selleks praegu sünnis mees, korjamise tööd edaspidi juhatama ja korraldama.“ (Protokollid I, l 18) Nii sai Kristjan Rauast korjamistoimkonna esimees, kellena ta on ka muuseumi ajalukku läinud.

Muuseumil puudusid ruumid kogutud esemete hoidmiseks. Lisaks kahele korjandusele oli saadud asju ka kingituseks Tartus kohapeal. Gustav Matto on oma mälestustes meenutanud, et peamis-

teks hoiuruumideks olid Kr. Raua korter ja maalikursuste ruumid, O. Kallase korter ja K. E. Söödi trükikoja ruumid. „Dr. O. Kallas märkis kord naljatoonil, et kõik tema korteris olevate kappide tagused ja voodite alused kujundavad endist muuseumi fonde. Niisugune asjaolu oli ka üheks põhjuseks, miks algul väga tagasihoidlik oldi suuremate esemete kogumisega. Soovitati kogujal üles märkida ainult nende asukohad. See ettevaatus oli arusaadav, sest puutelgedega vankrit, atra, karuäket, rehepeksu tampi või vanaegist veesõidukit pole ju võimalik paigutada voodi alla.” (Matto, l 2)

Kogumistöö aastal 1910

1910. aastal on muuseumi tegevust vähe dokumenteeritud, ainuke protokollitud juhatuse koosolek toimus alles aasta lõpus 19. detsembril ja seal ei arutatud möödunudsuvist vanavara kogumist. Muuseumi arhiivis leidub aga Raua kirjutatud „Wanawara korjam. aruanne 1910 a. kohta.“ Seal selgub, et muuseum saatis välja seitse inimest, kes pidid korjama neljas kihelkonnas: Rannus (üliõpilased Kuriks ja Kompus), Tarvastus (üliõpilane Särj ja kunstnik Uurits), Urvastes (kunstnik Puusaag ja gümnaasiumiõpilane O. Liiv) ja Kolga-Jaanis (üliõpilane Parik) (Wanawara korjam. aruanne 1910 a. kohta: 1). F. Leinbockil on 1910. aasta korjajad ära toodud järgmiselt: P. Särj ja A. Uurits Tarvastus, G. Vilberg Kuusalus, G. Mootse Võnnus ja veel üks korjajapaar Rannus, peale nende väiksemas ulatuses mõningaid teisi (Leinbock 1934). Eesti Rahva Muuseumi arhiivis on kirjalikku materjali 1910. aasta kohta järgmistelt kogujatelt: Oskar Liivi Karula kihelkonnast kogutud asjade kirjeldus, Gustav Vilbergi aruanne Kuusalust, kaks Johannes Kompuse ja O. Kuriksi aruannet Rannust ning üks Rannu aruanne ainult O. Kuriksilt, P. Särje ja A. Uuritsa aruanne ja märkmed Tarvastust, J. Puusaagi ja O. Liivi aruanne Urvastest ja O. Kuriksi ning P. Särje aruanne Väike-Maarja, Simuna ja Koeru kihelkonnast vanavara kogumisest. Gustav Mootse kogumistegevuse kohta sellel aastal ERMis teateid ei ole.

Selleaastase kogumistöö kvaliteet on pärvinud kiitust: „Tööd tehtud mõnelt poolt nähtavasti huvitusega ja asja tähtsusest arusaamisega. Seda tõendavad muu seas ka ülessetähendused, mis mõnikord pealiskaudsemalt, seekord jäult kiituseväärilise põhjalikusega

toimetati.” (Wanawara korjam. aruanne 1910 a. kohta: 2) Üleskirjutuste vajalikkust esemete korjamisel peab Raud äärmiselt oluliseks, korrates seda ikka ja jälle: „Mitte üksi, et need asja enesega ja ta ajaga meid tutvustavad, nad teevad asja meile ühtlasi arusaadavamaks, viljakamaks, kallimaks, nad loovad ta ümber omapärase õhuskonna, milles asi kõnelema ja jälle nagu eluliselt funktsioneerima hakkab. Mõnikord annavad and asjale koguni luulelise aureale kui näituseks asja iseäraliste juhtumiste ja müstiliste usukombete täitmise juures tarvitati.” (Wanawara korjam. aruanne 1910 a. kohta: 2–3) Aruandes püüdis Kr. Raud iseloomustada kogutud esemeid ning nende alusel luua üldisemat pilti paikkonna eripärasustest: „Rannu korjandus on kaunis kirju ja võrdlemisi rikas kui ka just mitte kõige algupäralisem. Puust naeste sadulad, üks meeste, ka veimevaka-pealsed kindad... Tarvastu korjandus on algupäralisem. Tarvastu näib nagu üks iseäraline provinz meie kihelkondade hulgas olema endiste käsitööde iselaadi poolest. Tulised koguni kisendavad värvid ja täieste teistsugused kirjad.“ (Wanawara korjam. aruanne 1910 a. kohta: 6–7)

Pärast kogumismatka pidid korjajad aruande kirjutama ning neilt nõuti ka reisipäeviku pidamist. Viimased on hindamatu väärtusega allikad ajastu külaelu uurijale. Lisaks üldistele kirjeldustele leidub seal jutustusi inimeste suhtumisest korjajatesse ning seiklusi teel, samuti kirjutajate mõtisklusi elu üle Eestimaal. Reisipäevikute ja aruannete esitamine kippus aga tihti hilinema, vahel isegi aasta või paar. (Korjamise toimekonna protokollid: 45)

Nii näiteks on J. Kompus ja O. Kuriks teinud ka tähelepanekuid suhtumisest vanadesse asjadesse: „Peapõhjuseks on, et wanarahwas wanawarast väga vähe lugu peab. Hõbeasju ja riideid hoitakse veel vähegi, kuna puust nõud seisavad ainult nii kaua, kui nad kellegile tüliks ette ei jää, wastasel korral satuwad kohe tuleroaks. Nii juhtub uude majasse kolimise juures, kus wanad asjad ühes wana majaga otsa saawad. Sellepärast ei ole uutes majades wanawara haisugi tunda... Vähe leidub ka neid, kes hõbeasju ja riideid mälestuseks hoiawad: esimesed satuwad harilikult juutide näppu, teisi päriwad setuwelled endale. On ka neid kohtasi, kus põlgtusega wanade mälestuste peale waadatakse. Nii rääkis keegi pere tütar (M. Eller), et 200 aastase kirjatud kapi sellepärast olla ära põletanud, et neil käia noored inimesed ja wana asi olla väga „inetu“. Teises kohas pajatas keegi wanaeit (Kettu), kellel üks wana õlle kann oli: „kuidas

niisugused ilusad poisid julgewad seesugust alatut kraami korjata, säratse kannuga ei julge te külast läbigi minna, teile jookseb kohe keegi koblaga järele... Terwe kihelkonna kohta ainult kolm isikut pidasiwad wanu mälestusi nii kalliks, et neid endale jätsiwad. [...] Iseäralik arwamine wanawara korjamise kohta oli ühel wanal teoorjuse aegsel wanamehel. (Andres Pede): „No ma ei saa aru, mis jäuks te korjate wanu asju, tahate wanaaega wist jälle tagasi tuua. Te lähete keisri juurde näitate, kuidas rahvas enne elanud ja kudas nad nüüd uhkust taga ajawad...“ (TAp 5: 42–46)

Selline suhtumine näitas selgesti, kui suur töö muuseumil oma tegevuse tutvustamisel ning vanavara väärtustamisel veel ees seisis. Lailaulatuslik teavitustöö saigi järgnevatel aastatel kogumise kõrval (ja ka koos kogumisega) muuseumi tähtsaimaks töösuunaks.

Aasta 1911 – ERMi suurkorjamise algus

1911. aastast algas tõsine ja süstemaatiline suurkorjamine. Kristjan Raud kirjutas *Postimehes*: „E. R. Muuseumil on tänawu jõudusid ainelise wanawara korjamiseks enam kui ialgi enne. [...]“

Isikust peab aateline tuju ja elaw asja tähtsusest arusaamise tunne läbi käima, mis ta tööle wast hinge ja tarwilikku tõsidust annab ja ühtlasi töötajat õnnestab.

Joowastuseta töötegitjad on sunnitöölised ehk kullakoid.

Korjajad peaksiwad kõigepäält teadma, et nende töö kulturaline on, et nende korjandustel jäädaw eluline wäärtus on.

Iga nähtawale kerkiw katus peaks neid uudishimulikult küsima panema: Mis selle all küll warjul wõiks olla? Iga muistne asi peaks nende uurija- ja kunstniku-instinktsid ja huwisid põlema süütama.“ (Raud 1911b)

Tegelikult nii juhtuski, oli ju kogumismatk paljudele kunsti- ja kultuurihuvilistele noortele uudne ja põnev ning ometi kohtumine millegi vanaga kusagilt minevikust. Oma tunnetest koguma minnes on kirjutanud Henrik Visnapuu: „Mõnus ja hää tundus olewat kumiseva wankrirataste põrsemisel ennast ühelt elamise wiisilt ja ilmast lahti kistud saada ja teisesse kannetawat. Mitmesugused üllatused ja lubadused ootasiwad ees, isesugused tunded ja mõtted tärkasiwad ajudes, ununes kõik see, mis igapäewaseks mõtlemiseks, käimiseks

põhjust oli andnud. Me sõitsime uute tunnete ja uute meelolude walda.” (TAp 32: 1–2)

1911. aastast hakkas ERMi korjamistoimkond oma koosolekuid protokollima. Protokolliraamat algab 2. aprilli koosolekuga, kus kohe alguses on ära toodud korjamistoimkonna ülesanded: „a) Kodumaa kihelkonnad süstematilikult puhtaks korjata b) asjade hoidmist korraldada” (Korjamise toimekonna protokollid). Korjamise vajaduses ei kahtle keegi, küll aga leiab palju tuliseid vaidlusi selle üle, kust ja kuidas kiiresti korjata. Määratleti ka tegelaskond, kes kogumistööga peaks tegelema: „Korjajaid peaks kahte liiki olema a) Muuseumi poolt väljasaadetud korjajad, b) vabatahtlikud (oma initiative järele) korjajad, kes omas kodukihelkonnas korjaksivad. Pää töö jääks siin üliõpilaste hooleks.” (Korjamise toimekonna protokollid: 1–2)

Foto 2. Karl Eduard Sööt, Kristjan Raud, Gustav Matto ja Edgar Eisen-schmidt Vanemuise kolmanda korruse ruumides muuseumi kogude juures. Foto Jaan Kristin 1911. ERM Fk 365: 152.

Kristjan Raud käis välja ka usaldusmeeste mõtte: „Tarwis oleks maalt abi saada. Inimesed maal, kodus peaksiwad korjama hakka-ma. Järgmised põhjused sunniwad seda tegema: Kiire wanawara kadumine maal ja wõerad, mitte Museumi korjajad. Tarwis maale keskkohad luua. Keskkohaks oleks Museumi usaldusmees. Wiimas-tena wõiksiwad olla peaausjalikult kooliõpetajad, kirjutajad jne. Nende kohus oleks korjamist juhatada ja õhutada ning isikud leida, kes korjaks. Nende hooleks oleks ka asjade edasisaatmine ja kingituste wastu wõtmine. Pääle selle tuleks asjaajajaid-kihutajaid tööle panna. Nemad peaksiwad seletawaid kõnesi pidama ja ka usaldusmehe tööle äratama. Tuleks usaldusmeestele südame pääle panna, et nad kuidagi, kas näit. pidude wõi kinkimise läbi Museumile raha kat-suks muretseda.“ (Korjamise toimekonna protokollid: 6) Muuseum püüdis korjajateks saada eelkõige üliõpilasi ja kunstiõpilasi, kel on suvel vaba aega, samuti kooliõpetajaid, kirjanikke, ajakirjanikke ja teisi haritlasi. Suurema hulga kogujaid ongi andnud üliõpilaskond, üliõpilasorganisatsioonid aitasid omalt poolt kaasa (Leinbock 1934: 25). Loomulikult ei olnud esimesed korjajad professionaalid ja nende asjatundlikkus jättis tihti soovida. Samas olid nad aga täis entusiasmi ja see töö oli nende jaoks isamaalise loomuga mõnus seiklus mööda kodumaad rännates.

Ühendatud juhatuse ja toimekonna koosolekul 1911. aasta alguses otsustati „korjamiste juhatuskirjad” välja töötada (Protokollid I, l 35). Eeskujuks võeti Hämeenlinna muuseumi juhend, mille põhjal koostas Eesti Rahva Muuseumi variandi Oskar Kallas, lõplikult töötasid selle välja Kristjan Raud ja Edgar Eisenschmidt (Sild 1970: 66). Juhendi esimese osas anti näpunäiteid, milliseid esemeid muuseumile koguda. Muuhulgas kirjutatakse: „Toodawad asjad wõiwad wanad ja koguni katkenud ja lagunened olla. Harilikult on wanemad asjad kõige algupäralisemad. [...] Ühtegi asja, mille tähtsuse üle korjaja kahtleb, ärgu jäetagu korjamata. [...] Asjad, mis haruldased on ehk tarwitusest kadunud, tulewad, kui neil muidu wäärtust on, kõik ära korjata, olgu neid mitugi ja täitsa ühenäolist. [...] Üksikutest asjadest korjatagu kõik lahkuminewad kujud, mis korjamise piirkonnas saadawal on.“ (*Juhatuskiri korjajatele*. 1911: 5–6) Juhatuskirja puhul on tegemist sisutiheda ja süstemaatilise, etnograafiateadusest lähtuva seletava kokkuvõttega esemelisest kultuurist. Korjamistoimekond otsustas juhatuskirja trükkida 5000 eksemplari ning saata seda

posti teel nii usaldusmeestele, ajalehetoimetustele, raamatukauplustele, vallavalitsustele, kooliõpetajatele, kõikvõimalikele seltsidele, üliõpilasorganisatsioonidele ja nende vilistlastele. (Korjamise toimekonna protokollid: 3) Juhatuskirja kaanele on trükitud: „Palutakse raamatukest neile edasi anda, keda Museum huvitab ja kes asju Museumile tahavad saata.“

Suvel käis vilgas kogumistöö ja selle peakorter oli põhiliselt K. E. Söödi raamatukauplus. Nii kirjutab Sööt juuli keskel: „Korjajaid oli rohkem kui tarvis, s.o. rohkem kui kassa välja kannatas. Kirjad ajalehtedes mõjusivad. Korjamise raamatuid on 26 välja saadetud. Mõned korjavad oma tasku pääl; kui Tartusse ilmuvad, peame nendele ka ostetud asjade eest raha maksma. Asju tuleb päris rohkesti, mõned õige huvitavad. Nüüd on korjamise toimekonna liikmetel iga päev kibedasti tegemist. Hr. Raud elabgi praegu täitsa Museumile – see tema koolivaheaja lõbu. Minul on korjajate kontodega, kirjade vastamiste ja korjamise juhatuskirjade saatmisega tegemist.“ (Karl Eduard Söödi kiri Oskar Kallasele 13.VII 1911)

1911. aasta korjamistöö tulemused võttis Kristjan Raud kokku 9. oktoobri koosolekul: „Korjamine on suurt hoogu võtnud. Muuseum saatis 13 korjajat – enamasti üliõpilased ja kunstiõpilased – välja, kes üksikud kihelkonnad pidid läbi korjama. Nende kõrvale astus terve rida wabatahtlikka, kümne ümber, kes oma kodu ümbruses ehk ka kaugemal korjawad.“ (Protokollid I, 1 38) 1912. aastal ilmunud aruanne annab kogujateks 15 inimest, „pääle selle teistkümmend „wabatahtlikku““ (*Eesti Rahva Muuseumi 1911. aasta tegevuse ülevaade*. 1912: 5).

Kirjalikku materjali 1911. aasta kohta on muuseumi arhiivis kümnest kihelkonnast (Topograafiliste kirjelduste päevik: 4–9). Kogude juurdekasvuks annab Leinbock ERMi kataloogi järgi 3306 eset (1934: 26). Samas väidab Kr. Raud 1911. aasta aruandes, et kasv on „pääle 5000 numbri“ (*Eesti Rahva Muuseumi 1911. aasta tegevuse ülevaade*. 1912: 5). Ilmselt ei pruukinud kõik kogutud asjad kohale jõuda ja osa ei võetud hiljem arvele.⁴ Kolmas versioon korjajate arvust ning muuseumi laekunud esemete hulgast 1911. aastal on pärit 1912. aasta aruandest, kus on kirjas: „Üle 20 korjaja saadeti välja, kes üle 2000 numbri Museumi kogudesse juurde tõi“ (*Eesti Rahva*

⁴ Välistada ei saa ka kirjaviga, et 3st on saanud 5.

Museum 1912. 1913: 7). Selle aruande järgi on korjajaid rohkem, esemeid aga vähem. Ilmselt on korjajate arv kõikuv, sest puudus täpne piir ERMi poolt lähetatud ja kohalike korjajate vahel. Esemete korraldamiseks ja nimekirjade tegemiseks võttis muuseum ametisse üliõpilase Gustav Matto, kes „tunni päält 20 kopikat vaevatasu“ sai. 9. oktoobri koosolekuks oli Mattol juba 2680 numbrit 1911. aasta suve korjandustest registreeritud, suur osa aga veel sisse kandmata. (Protokollid I, l 39)

Rahaliselt oli aasta olnud muuseumile soodne ja see võimaldas algselt korjamisele mõeldud 500 rubla asemel 1000 rubla välja käia. Teenisid ju korjamistoimkonna liikmed Tartu ja Tallinna Eesti näitustel muuseumilille kanarbikku müües ligi 2500 rubla. (Protokollid I, l 38–39)

Aasta 1912

1912. aasta alguses teatas Reinhold Pöld korjamistoimkonna koosolekul, et sel aastal võib muuseum vanavara korjamisele kulutada 2000 rubla ja saata välja 25 korjajat (Korjamise toimekonna protokollid: 12).

Tegelikult oli muuseumi majanduslik olukord tänu kanarbiku müümisele ja ühiskondlike asutuste toetussummadele nii tublisti paranenud, et sel aastal saadeti välja juba ligi 50 korjajat (*Eesti Rahva Museum 1912*. 1913: 7). 1912. aasta kevadel otsustati eestlastest kunstiõpilasi ka Riias ja Peterburist kogumistööle kutsuda. Saadeti kirjad August Pulstile Riiga ja Peterburis koduõpetajana töötavale Mart Pukitsale, et nad sealseid kunstikoolide õpilasi muuseumi heaks koguma innustaksid (Korjamise toimekonna protokollid: 12–13). Korjajate hulgas oli mitmeid meie hilisemas kultuuriloos tuntud tegelasi nagu näiteks Rasmus Kangro-Pool, kirjanikud Jaan Lintrop, Jaan Kärner ja Henrik Visnapuu ning Marie Heiberg, kunstnikest Jaan Vahtra, Oskar Karin jt.

Muuseum oli üha enam tuntuks saanud ning inimesed tulid ka ise esemeid pakkuma. Korjamistoimkonna ülesandeks sai pakkumised läbi vaadata ja otsused teha. Näiteks 8. mai koosolekul oli arutlusel:

„3. Hr. Jooseb Rehesaad Toolamaalt pakub käsikiwi ja wanu riideid. Otsus: wastu wõtta.

Foto 3. Vanavarakorjajad Rame külas Karusel 1912. ERM Fk 184: 72.

4. Tartus Waksali uul. naisterahvas Kaid'il olla vana tekk. Küsib järele hr. K. Raud.

5. Lohkwa küla sepp soovib wana atra ära müüa, 3 rbl. eest. Hr. Langmann toimetab selle asja ära.

6. Keegi pakub museumile paekiwist rinnakuju wedamise kulu eest. Hr. Raud ja Sööt waatawad kaju järele, kas ta kõl bab." (Korjamise toimekonna protokollid: 33)

Suvist laiaulatuslikku korjamist püüti organiseerida just Eesti-maa äärealadel, eeskätt rannikul, saartel ja Setumaal. Sellise valiku põhjustas muuhulgas asjaolu, et just nende piirkondade omapärane vanavara pakkus huvi ka väljaspoolt Eestit tulnud korjajatele ja samuti mitmesugustele äritsejatele. Muuseumi lähetatud 45 korjajast läksid pooled piirialadele. Esimest korda oli korjajate seas ka kaks tütarlast – Helmi Reiman Kolga-Jaanis ja Marie Heiberg Äksis. Tol ajal ei olnud just tavaline, et üksik noor vallaline naisterahvas mööda küla käib ja võõrastesse majapidamistesse asju küsima läheb. Hel-

mi Reimanil oli seda kindlasti lihtsam teha, sest Kolga-Jaani pastori Villem Reimani tütreana oli ta teada inimene ja sai tänu sellele kerge-
mini kohalikega kontakti.

Suuremad kogud saadi 1912. aastal Kambja kihelkonnast (H. Visnapuu ja O. Kuriks) üle 400 eseme ja Muhu saarelt (P. Ruus ja R. Villems) üle 300 eseme. Kirjalikku materjali 1912. aasta kohta on üle antud 38 üksust, tihti ühe korjamismatka kohta eraldi nii päevaraamat kui aruanne.

Muuseumi arhiivis olevatest päevikutest on eriti seiklusrohke E. Michelsoni reisikirjeldus Hiiumaalt. „Ühes kohas taheti mulle naha peale teha. Läksin majasse sisse, teretasin ja rääkisin oma asja ära. Toodi suured ennemuistsed sukad välja ja küsiti 2 rubla. Ma ütlesin, et see kuulmata hind on, et siidist sukad ka vähem maksavad ja pealegi võib nendega kauem käia kui villastega, ja pakkusin 30 kopikat. Kui nad seda kuulsid, läks torm lahti. Vanamees võttis puuhalu ja hakkas sellega põrandat mööda taguma, ise kisendas. Naised aitasid kaasa. Tuba oli kisa ja kära täis. Suure vaevaga sain neid rahustada, sest nad leidsid selle hinna enese pilkamiseks. Sukad kaaluti ära, nad kaalusid 1 ½ naela; villa hind 150 k. Ja 50 k. tegemine. Ma vabandasin end sellega, et ma arvasin, et sukad ½ naela kaaluvad ja et villa hind nii suur ei ole. Täielikult sain ma neid rahustada, et ma sukki ei võtnud, vaid nende tuuleveski kõige vanamehega üles võtsin.“ (TAp 39: 4)

Esemete laekumine ja järjest kasvav töö kõigis muuseumi valdkondades ähvardas ammu tegijatel üle pea kasvada. Nii otsustatigi 1912. aastal võtta tööle asjaajaja-konservaator. Muuseum kuulutas ajalehtedes välja konservaatori koha, palgaks määrati „pääle prii toa ja köögi ühes kütte ja valgustusega 25–30 rubla, ehk tarbekorral enam, kuus.“ (Protokollid I, l 60) Kuulutuse peale tuli 31 kohasoovijat, kellest valiti välja kaks kõige sobivamat: kodukooliõpetaja Jenny Neggo Kuressaarest ja Mart Pukits Peterburist (Protokollid I, l 60). Lõpuks valiti 4. septembri koosolekul asjaajajaks hoopis üliõpilane Edgar Eisenschmidt, kes oli muuseumiga juba nagunii seotud, olles korjamistoimkonna liige aastast 1911 ja lillemüügitoimkonna liige aastast 1912. Ametisse astus ta 1. jaanuarist 1913. Esemete korraldamine jäi endistviisi põhiliselt Gustav Matto ülesandeks.

Kogumise kõrgaeg – 1913. aasta

1913. aasta oli vanavara kogumise kõrgaeg. Muuseum saatis välja 60 korjajat, kellele anti reisiraha kaasa, ning umbes 60 kogujat tegi tööd oma kodukandis ega saanud raha. Suurem osa kogujaid saadeti Läänemaale, Harju- ja Virumaale, et terve Põhja-Eesti läbi korjata, samuti jätkati poolelijäänud tööd Saaremaal. Tartu-, Viljandi-, Pärnu- ja Võrumaal olid tegevad enamasti kohalikud korjajad. (*Eesti Rahva Muuseum 1913*. 1914: 19) Enne kogujate teeleminekut luges Oskar Kallas ise neile sõnad peale: „Arwatakse harilikult, et asi üksi on tähtis – pole mitte, ka sõnad, nimed. Jutu sees püütagu nimede tarwitamist ka üksikutes käänetes kätte saada. Leidub kusa-gil asjade tegijaid, siis laske omale ette näidata, kudas seda ehk teist asja tehakse ja kirjeldage siis. Wöökudujatel laske ühte wöösse kõik mustrid kududa, mis ta mõistab, siis on teil tihtilugu terve kihelkonna mustrid korraga käes.

Pidage korralikult päewaraamatut. Kes teab, mitmed kümned korjajad meil weel wäljalähewad, ja siis on wäga tähtis teada, kus talus käidi ja mida säält leida ja tähelepanna oli. Ärgu püütagu mitte laialt käia, waid käidagu põhjalikult – talu talult. Kus wanu hauakünkaid leida, säält ärgu hakatagu mitte kaewama, tähendatagu ainult koht üles.

Korjajad pangu omale kaks kolm nalja walmis, mida igas talus uuesti tarwitada wõib, et juba alguses lõbusat kodust meeleolu luua.

Kus hinda nõutakse, säält makstagu asjast umbes seda hinda, mis ta tarwitusel olles maksab. Pidagu korjajad meeles, et hind, mis nad esimestel päewadel maksavad otsustandew on, sest ta on paari päewa pärast terwes kihelkonnas teada. Tähendatagu ka sellepääle rõhuga, et kinkijate nimed ajalehtedes ilmuwad. Kus asju mitte kätte ei saa, säält joonistage nende mustrid ära. Suurtest asjadest laske mudelid teha, kui tegijaid peaks leiduma. Muidugi peab mudelil asja enese mõõdud juures olema.

Kus wanad riided wõi asjad juba kadunud on, säält tellige uued, kui kedagi peaks leiduma, kes neid wana mustrite järel teha oskab.

Kui aega jätkub, lastagu asjad kohal ära pesta.“ (Korjamise toimekonna protokollid: 66–67)

Varasemate juhistega võrreldes on Kallase jutus palju puhtalt kogemustest tingitud praktilisi näpunäiteid. Selline kogemuste ja-

gamine oli ilmselt vajalik, sest korjamistoimkonna koosolekutel oli pidevalt juttu olnud sellest, et korjajad on liiga pealiskaudsed. Eelkõige oli põhjuseks, et viimatimainitud ise asjast liiga vähe teadsid, mistõttu kavatsetigi enne kogujate väljaminekut kursusi korraldada. Tulemuste parandamiseks otsustati proovida kutsuda esemeid koguma samu inimesi mitu aastat järjest, sest neil on juba kogemus olemas. Samuti otsustati kogumispaigaks määrata väiksem piirkond ning katsuda kogujaid spetsialiseerida näiteks kas ehituste, kalapüügi jm alade peale. (Korjamise toimekonna protokollid: 83)

1913. aastal käisid Julius Kuperjanov ja Leopold Laurson Viru-Jaagupi kihelkonna peaaegu täies ulatuses läbi ja töid muuseumile üle 320 eseme. Jos. Kliimand ja Paul Keerdo korjasid Martna kihelkonnas, Jaan Grünberg Märjamaal, Ristil ja Nissis ning Voldemar Kangro-Pool ja Johannes Einsild Viru-Nigulas. Viimastega juhtus ka üks selline lugu, mis muuseumile just kasuks ei tulnud. Nimelt

Foto 4. Vanavarakorjajad üliõpilased Paul Ruus ja Hans Karro Saaremaal Pühäs ja Valjalas 1913. aasta suvel. ERM Fk 212: 3.

ilmus juulis mitmes ajalehes teade, et Viru-Nigulas kaks tundmatut noormeest Pikaristi kõrtsi ligidal jaanilaupäeva õhtul 18-aastase neiu T. kinni võtnud ja vägivalda tarvitada katsunud. Kisa peale on inimesed appi rutanud ja neiu ära päästnud. Noored mehed on endid üliõpilasteks-vanavarakorjajateks nimetanud ja olla oma süüd andeks palunud, sest nemad seda vintis olekus olla teinud. O. Kallas päris neilt ajaleheteate põhjal kirjalikult seletust. Tähendatud kunstiõpilastelt on tulnud kirjalik vastus, kus nad ennast neiu kinnipidamises süüdi tunnistavad, mitte aga vägivalda tarvitamise katsetes. (Protokollid I, l 109–110) See erandlik juhus olgu näiteks, et tegijal juhtub mõndagi. Muuseumile töid nad oma kogumisreisilt kaasa umbes 130 eset, nende hulgas mõned väga ilusad käised ja tanud (*Eesti Rahva Muuseum 1913*. 1914: 43).

Läänemaa oli tuntud mitmesuguste äärmuslike usuliikumiste poolest ja see tõi sealsetele korjajatele ka sekeldusi. Kunstiõpilased Eduard Taska ja Marta Veiler kogusid Lääne-Nigulas Taebla valla Kirimäe külas, kus elasid ärganud viimsepäeva ootajad, kes korjajates pühakirja hävitajaid nägid. Nendega juhtus järgmine lugu: „Rahvas oli hirmuga kõik vanaaegsed ja isegi uued piiblid ja testamendi raamatud ära peitnud, piiblid kastides maa sisse matnud, muist lae alla kõrgele puudepinu peale ära peitnud, kirjud seelikud ahju taha toppinud. Külas oli arvamine, jumalasõna raamatud tahetakse ära korjata ja ära hävitada, vägivallaga aitadesse ja pööningutele tungida, kõik vanaaegsed asjad vägisi ära viia. „Hirmsad ajad on käes,“ ohkasid eided, kui Muuseumi üleskutsetest kuulnud olid. „Käsk olla välja antud kõik pühakirja raamatud ära korjata – peidame ära, mis jõuame, matame maa sisse, ainult mitte neile ära anda.“ Naesterahvas korjab kõik riided ära, meesterahvas see otsib vanu tööriistu: „Peidame kõik ära, mis jõuame“. Esimesse peresse jõudes küsisime vanavara. Perenaene ühes kolme väikese lapsega oli kodu, tõi meile hirmuga ühe vana suitsunud piibli välja. „Ei muud pole ühti, see on ainuke piibel majas, ühe vana surija pärandus, ega me seda enam loe, võite ära võtta“. Seletasime temale oma käimise põhjuse ja vanavara korjamise mõtte ära, oli nupukas eit, sai asjast aru, hakkas hoopis teist juttu tegema. Tema oli esimene, kelle käest kuulda saime kuulujuttudest, mis külas laiali olid laotatud. Läksime edasi, külas oldi meie sinnatulekut tähele pandud, värvatele ilmusid inimesed, kes kõik ühteviisi meie küsimiste peale vastasid: „Ei meil pole midagi,

kes niisuguseid vanu asju ülesse on pannud?“ Juhatuse järele pidi kusagil peres kirjadega õllekann olema. Läksime sinna. Perenaene kostab niisama kui kõik teisedki, et midagi pole. „Teil pidi üks puukann olema“, ütleme meie. Perenaesel ilmud hirmuhigi näole: „Eks minge otsige aidast ülesse“, hüüab ta kohkunult.“ (TAp 88) Üheks pahanduse põhjustajaks oli asjaolu, et kiriku juures levitatud üleskutses muuseumile esemeid anda olid kirjas ka „vanad raamatud“ (*Eesti Rahva Museum 1913*. 1914: 30).

1913. aastal otsustati alustada vanavara kogumist ka linnades. Põhjalikumalt oli küsimus arutluse all 13. veebruari koosolekul. Kristjan Raud avaldas arvamust, et vanavara on linnades palju saada. Ta ise olevat Rakverest ilusaid tekke leidnud. Tartust loodeti kergemini korjajaid leida, kuid Tallinnas ja väiksemates linnades on asi keerulisem. Otsustati välja saata inimesi, kes Tartus „maja maja järele ja uulits uulitsa järele läbi käiks“. Teistes linnades loodeti usaldusmehi saada ja seltse üles kutsuda, et nad aitaksid vanavarakogumisel. Oskar Kallas juhtis tähelepanu „vana raua kauplustele ja vana asjade turu pääle, kust mõndagi head asja leida võiks“. Samuti arutati, et maal kogudes tuleks ka mõisate poole pöörduda, kus nii mõõblit kui kunstitöid leidub. Leiti ka, et tuleks mõelda kirikute vanavara korjamise peale. Sealt võib palju leida, näiteks pilte, kujusid, kirikuraamatuid, arhiive, vanu korjanduskaste jne. (Korjamise toimekonna protokollid: 56–57)

Järgmisel koosolekul otsustati linnades kogumiseks eraldi üleskutsesid trükkida ja laiali jagada: „Iga korjaja saab teatud jao ülekutsesid ja laotab nad siis määratud uulitsas laiali. Mõne päeva pärast läheb siis korjaja asjade järele. Üleskutses tuleks kolmes kohalikus keeles kirjutada, et võimalik oleks ka sakslaste ja venelaste juurde minna. Ka ajalehtedes tuleks üleskutses avaldada...“ (Korjamise toimekonna protokollid: 59) Loodeti vähemalt 50 korjajat leida (Korjamise toimekonna protokollid: 60). Muidugi oli see mõte hea, aga kindlasti üsna lihtsameelne. 5000 eksemplaris trükitud üleskutses on kirjas: „Et meie linnade wanawarast osagi päästa, selleks otsustas Eesti Rahva Museumi korjamise-toimekond Tartu linna wanawarast puhtaks korjata... Kui kellegil asju on, mis Museum wast tarwitada wõiks, ärge oodake siis, kuni korjajad Teie juurde tulewad, waid tooge asjad ise ära. Kes asju müüa tahab, see toogu nad otse Museumi ruumidesse.“ (Wanawara korjamine Tartu linnas) Mai al-

guses oli juba 28 inimest korjamas rohkem kui 30 Tartu tänaval. Ka toodi muuseumisse üksikuid asju.

Kahjuks aga ei saanud see ettevõtmine õiget hoogu sisse. Mis selle põhjuseks oli, on raske tagantjärele otsustada. Ilmselt oli kogujatel vähe kogemusi, linnas ka vähem vanu asju ning võib-olla oli üleskutse ise liiga pealetükkiv. Tartu korjajate seas oli juba rohkem naisi ja just muuseumiga seotud isikuid nagu Alma Johanson, Johanna Mälk, Helmi Amberg, Marie Heiberg jt. (Korjamise toimekonna protokollid: 78–79) Muuseumil ei olnud selle korjandusega muid väljaminekuid peale trükikulude. Siit võib välja lugeda, et ostu teel ühtegi asja ei saadud. Hoolimata sellest otsustati „ka teistes linnades korjamist ettevõtta ja selleks üleüldse 17 600 eks. üleskutset trükkida. Korjamise korraldus teistes linnades jäeks säälsete Muuseumi liikmete ja usaldusmeeste hooleks, kellega sellekohasesse kirjawahetusse osalt juba on astunudki. Nii on juba korjata lubanud vet. welsker Tobro Paides ja Seljamaa kooliõp. E. Rosenberg Rakweres.“ (Korjamise toimekonna protokollid: 64) 1914. aasta alguses tehti kokkuvõtte, et Tartu linnas kogus esemeid 1913. aastal 31 inimest ja „... ainult Tartus on korjamine enam-vähem läbiwiidud. Rakweres ja Paides ka Pärnus on säälsed tegelased korjamise oma pääle wõtnud. Ka Tallinna tegelastega on räägitud. Sääl on pr. Saral abilisi lubanud muretseda, kui keegi korjamise oma hooleks wõtaks. Asju on Tartust wähe saadud.“ (Korjamise toimekonna protokollid: 72–73)

Kogumistöö väheneb

1914. aastast hakkas muuseumi lähetatud inimeste arv vähenema. Välja saadeti 25 inimest. Seevastu kohalikke korjajaid oli ametis üle 100 (*Eesti Rahva Muuseum 1914*. 1915: 7). Alanud maailmasõda jättis aga sügava jälje järgnevate aastate kogumistööle. Näiteks taotleti luba saata korjajad enne elanike evakueerimist Naissaarele. Luba ei saadud ning siin ei õnnestunud aidata ka Rudolf Hurdal. (Korjamise toimekonna protokollid: 128)

Osa korjajaid oli käinud kogumas ka kahel eelmisel aastal, rohkem tööga tuttavad ja indu täis. Sellised olid näiteks Henrik Visnapuu ja Marie Heiberg. Paikadeks olid Virumaa, Järvamaa, Harjumaa, Läänemaa ning Saaremaal Kihelkonna, Karja ja Kaarma kihelkond. 1914. aastal asus taas agaralt vanavara koguma kunstiüliõpilane

August Pulst, kes käis nii Kadrinas kui ka oma kodukihelkonnas Toris. Pulsti korjamismatku iseloomustas soov selgitada kohalikele inimestele nii vanavara kogumise kui ka muuseumi tähtsust. Selleks organiseeris ta alati kogutud esemetest kohalikke näitusi, kus jagas ise esemete kohta seletusi ning esines tihti ka kihutuskõnedega. Pulsti avatud loomus ja hea suhtlemisoskus tulid talle selle töö juures igati kasuks. Nii õnnestus tal koguda Kadrinast 720 ja Torist 80 eset. (*August Pulst*. 2006)

Muuseumi aruanne 1914. aasta kohta toob kogutud esemete arvuks ligi 4000 (*Eesti Rahva Museum 1914*. 1915: 8), mis on jälle järgu võrra suurem, kui Leinbocki esitatud 2952 eset (Leinbock 1934: 26). Kirjalikku materjali on selle aasta kohta arhiivis 29 ühikut, kirjutatud 23 isiku poolt (Topograafiliste kirjelduste päevik: 30–37).

1915. aasta oli sõja-aasta ja hoolimata sellest „siiski on vanavara korjamise mõte juba sedavõrd tuttavaks saanud ja läbi tunginud, et

Foto 5. Vanavarakorjajad koos korjatud esemetega Kadrinas 1914.
ERM Fk 362: 70.

sõda teda seni täiesti ei ole suutnud sumbutada. Inimesed toovad kas või käe otsas, kas või taskuga Museumile asju ja üksikud püüavad korjata, nii palju kui olud seda lubavad.“ (*Eesti Rahva Museum 1915. 1916:* 15)

Kirjaliku allika järgi kogus 1915. aastal vanavara vähemalt kuus inimest. Väljas oldi Lüganuse, Põltsamaa, Rapla, Tori ja Viljandi kihelkonnas. August Pulst jätkas kogumistööd oma kodukihelkonnas Toris. Hoolimata sõjast õnnestus tal nii korjamine kui ka vanavaranäituse korraldamine. „Kõige raskuste peale vaatamata, mis wanawara korjamist Toris takistas – osalt wõimatukski tegi – tuli paari nädala jooksul 127 nummert kokku, millest siis 9. augustil s.a. „Salme“ seltsimajas näitlejate ruumis wanawara näituse toime panime.

Näitus oli juba waremalt ette kawatsetud ja rahwale juba korjamise ajal kõrwa sisse üeldud: „9. augustil tulge wanawara näitusele ja tooge asjad, mis nüüd maha weel jäiwad, kaasa.“ Kuid rahvas oli selle etteteate hoopis ära unustanud lahingu tõttu, mis Pärnus 7. augustil s.a. ära peeti. Tori alew, s.o. näituse koht, on Pärnust kõigest 25 wersta kaugusel, mille tõttu siis põgenejad juba paar tundi peale lahingu algust ärewuse laene siia kandsid.

Weel näituse päewal oli „Salme“ saalis põgenejaid terve seltskond, mille tõttu meil ka wõimalik ei olnud saali näituse ruumiks tarwitada. [...] Nii siis algas Tori wanawara näitus kolmandal päewal pärast Pärnu lahingut, mill ärewus küll kõige suurem pidi olema. Siiski näitas kaunikene hulk näitusel käijaid, et Torilastel just „kanaanahk“ seljas pole. Ka mina, kui näituse toimepanija, olin ennem Tartust tulles lahingu läbi teinud ja mis siis muud, kui kõigist pahaist juttuist hoolmata, näitust ära pidama. Jututegijad ja laiali kandjad polnud ju lahingus käinud ja neile wõisin kohe näkku ütelda: „Waletad sõber! Midagi hirmsat pole olnud ega saagi olema.“ [...] Näitus kestis hilja õhtuni. Waatamas käis selle aja jooksul 131 inimest.“ (TAp 166: 51–52)

Torist sõitis A. Pulst oma asjadega Tallinna ja pani need Tallinna Eesti Põllumeeste Seltsi näitusel välja pealkirja all „Eesti Rahva Museum. 1915. a. korjandus ja wanavara Torist, Pärnu maakonnast“. Pärast näitust hakkas Pulst usinalt Tallinnas koguma, saades sealtki üle 50 eseme (*Eesti Rahva Museum 1915. 1916:* 17–18).

Foto 6. August Pulst vanavarakorjajana Kadriinas 1914. aastal. Foto J. Türner. ERM Fk 362: 74.

Aruandes 1916. aasta kohta kirjutatakse: „Kuna endistel aastatel süstemaatiline ainelise vanavara ja rahvateadusliste asjade korjamine Museumi päättöks oli, sai see nüüd raskeks ja peaaegu võimatuks. Ehk küll sõjategevus 1916. a. suvel enam nii ähvardav ei olnud, kui aasta enne seda, ei saadud siiski korjamistööd kuigi palju teha – puudusid jõud, ja liikumine oli niivõrd takistatud, et mõtteta oli kedagi välja saata, kus iga võõrast kui salakuulajat uurimise alla võeti. Ainuke lootus oli kohalikkude korjajate pääle, kuid ka siin ei saadud palju ära teha, sest harilikud Museumi töötajad, üliõpilased ja kooliõpetajad, viibisid vaenuväljadel.”

Nii 1916. kui 1917. aasta kogumismatkade kohta puudub muuseumis igasugune kirjalik materjal. Ka muuseumi tegevuse aruanne koostanud Gustav Matto kirjutab, et tal pole teateid kohalike korrajate töö tulemuse kohta (*Eesti Rahva Muuseum 1916 ja 1917*. 1918: 2). Viimane korjamistoimkonna protokollitud lühike koosolek toimus 19. veebruaril 1916. Eesti Rahva Muuseumi arhiivis leidub „Aruanne wanawara korjamise üle Tallinnas 1916. a.”, kus on juttu küll ruumide muretsemisest ja uutest liikmetest, aga mitte otseselt kogumisest.

Sõjaoludes, kui organiseeritud kogumine Eesti Rahva Muuseumis oli seiskunud ja paljud aktivistid Tartust lahkunud, kerkis küsimus, kas asutada muuseumi osakond Tallinna. Sinna oli viinud A. Pulst oma Tori korjanduse, nii et esemebaas oli olemas. Tartust Tallinna oli kolinud ERMi korjamistöö sisuline juht ja hing Kristjan Raud. ERMi juhatuse koosolekul 18. veebruaril 1916. aastal oligi see teema kõne all: „August Pulstilt Tallinnast on järelküsimine pääle nüüd kindlam teadaanne Tallinna E. R. Muuseumi osakonna asutamise kohta tulnud. Nimelt, on 2. dets. 1915 Tallinnas A. Pulsti õhutusel Muuseumi Tallinna juhatuse liikmete, usaldusmeeste ja vanavarakorrajate koosolek ära peetud ja otsuseks tehtud: a) suuremal viisil süstemaatilist vanavara korjamist Tallinnas alustada ja selleks b) kohaliku kubeneri ja sõjaväe ülemuse luba muretseda. c) Tallinnasse E. R. Muuseumi osakonda asutada ja sellekohane ettepanek Muuseumi valitsusele teha. [...]

Ettepanekut osakonna asutamise asjus läbi kaaludes jõuti otsusele, et iseseisva osakonna asutamine Muuseumi põhjuskirja järele lubatud ei ole ja päälegi killustaks niisuguse osakonna asutamine Muuseumi jõudusid, sest tähtis oleks, et meil vähemalt üks täielik muuseum oleks; siisgi leitakse et kohalikku korjamist palju õhutada võiksid koha pääl toimepandud vanavara näitused, mis mõnes meie kodumaa linnas ka alalisteks näitusteks olla võiksid, kui kohalikud tegelased seda korraldada tahavad, kes iseäraliseks korjamise toimekonnaks korralduksid. Sellepärast tuleb tegevliikmete kogule otsustamiseks ette panna: a) Et kohalikku korjamist õhutada on Muuseum valmis kohalikka korjamise toimekondi asutama. b) Kohaliku korjamise toimekonna poolt korjatud asjad on Muuseumi omad ja antakse Muuseumi valitsusele neist nimekirja; (Asjad kantakse lõpulikult ühisesse Muuseumi nimekirja) Asjad võivad aga mõneks

ajaks korjamise kohale alalise näituse näol jääda. [...] d) Kohtades, kus alalisi näitusi soovitakse, pandagu raha korjamise jaoks koha pääl kokku. Museum toetab tarbekorral aineliselt.” (Protokollid II: 281–283) Hoolimata muuseumi murest, et ühist üritust ei killustataks, läks see lõpuks ikka seda teed, et osakonnast kasvas tulevikus välja hoopis uus muuseum, millest tänaseks päevaks on saanud Eesti Kunstimuuseum.

1917. aastal ei tulnud Eesti Rahva Muuseumisse mingeid teateid korjamise kohta. Korjasid ilmselt mõned kohalikud, kes ehk hiljem asjad muuseumisse tõid. Ometi täienesid muuseumi kogud suurepärase esemetega, sest aasta lõpul ostis Oskar Kallas Johannes Gahlnbäckilt tema etnograafiliste esemete kogu. Kui palju olid ERMi vana- varakorjajad eriti Saaremaal pidanud kuulma seda, et oli küll ilusaid vanaaegseid asju, aga kõik müüdi härra Gahlnbäckile. Nüüd saadi esemed ikkagi ringipidi Eesti Rahva Muuseumile. Kauplemine kestis 24 tundi ja kauba peale lubas Kallas Gahlnbäckile ühe tinakanu muuseumi kogudest. (Oskar Kallase kiri Edgar Eisenschmidtile 14. I 1918) Seda ostu võiks pidada ilusaks lõpetuseks Eesti Rahva Muuseumi algaastate kogumismatkadele.

Hoolimata sõjasündmustest oli muuseum ikka inimestel meeles ja juba 1918. aasta suvel korjas J. P. Sõggel Halliste ja Saarde kihelkonnast vanavara ning on muuseumile üle andnud ka aruanded selle kohta.

Kokkuvõte

Selle taga, et muuseum jõudis nii suurepärase tulemusteni, oli innustunud ja visade meeste järjepidav suunav töö. Need mehed olid eelkõige Kristjan Raud ja Oskar Kallas, sammukese tagapool Karl Eduard Sööt ja Gustav Matto ning Edgar Eisenschmidt.

Aeg oli kogumiseks soodne. Vanu asju oli veel küllalt alles, olgu- gi et enamik korjajaid kurtis oma päevaraamatutes, et midagi enam leida pole. Suur osa koguti enne sõda, sest sõjaolukord soodustas vanavara hävimist.

Isamaalisus oli oma laineharjal. Tuli päästa, mis päästa annab, ja seda oma rahva jaoks, et meie asju ei ostetaks üles ja viidaks võõrsile nagu dr Bán Ungarisse, Johannes Gahlnbäck Peterburi või Aleksander Pörk Moskvasse. See oht oli olemas, näiteks ükskord olid

Saaremaa naised lausa laadal oma riided seljast müünud ja tekkidesse mähituna koju tagasi sõitnud.

Kogujatele oli see innustav ja tore kogemus, hoolimata sellest, et neid peeti küll kaltsukaupmeesteks, maamõõtjateks, hulgusteks, salakuulajateks, aga ka lihunikeks ja sõrataudi levitajateks jne. Need noored inimesed said ise targemaks ja suur oli ka kasu, mis neist kohapeale maha jäi – kõik kogumisega kaasa käivad selgitused, kihutuskõned kohalikel pidudel ja vanavara väljanäitused.

Kogumistöösse oli kaudselt haaratud ka suur osa maa haritlaskonnast. Kirikuõpetajad kutsusid kantslist muuseumi toetama, kirikuksel jagati üleskutseid jne. Tihti käisid korjajatega kaasas kohalikud kooliõpetajad ja teised autoriteetsed inimesed.

Ligi 20 000 eset oli kogutud erihariduseta inimeste poolt, kuid see esemekogu andis hilisematele teadlastele suurepärase aluse, millele toetudes meie rahvateadust kiiresti edendada. Sama oluline on ka materjal, mille korjajad on vahetult kirja pannud. Nii kogumispäevikud kui hiljem kirjutatud aruanded toovad meieni tõese pildi rahva elust ja arusaamadest peaaegu kõigis Eesti kihelkondades.

Alati tuleb seada suured sihid ja vaadata nii kaugele kui võimalik. Muuseum seadis kohe alguses eesmärgiks Eesti „küla-külalt ja talu-talult vanavarast täiesti tühjaks korjata”. Ja hakkaski kohe selle tööga peale.

Allikad

EA V – Eesti Rahva Muuseumi etnograafiline arhiiv. Varia:

Matto = Etnograafiliste esemete kogumine 50 a. tagasi. Mälestusi Eesti Rahva Muuseumi tegevusest tema algusaastail. EA V 16.

ERM A – Eesti Rahva Muuseumi arhiiv:

Karl Eduard Söödi kiri Oskar Kallasele 13. VII 1911. ERM A f 1, n 1, s 32.

Korjamise toimekonna protokollid = Eesti Rahva Muuseumi korjamise toimekonna protokollid 2. apr. 1911 – 29. II. 16. ERM A f 1, n 1, s 19.

Oskar Kallase kiri Edgar Eisenschmidtile. 14. I 1918. ERM A f 1, n 1, s 103.

Pedak 1909 = Ainelise wanawara korjamise Arwe-raamat. E. Pedak. ERM A f 1, n 1, s 454.

Protokollid I = „Eesti Rahva Muuseumi” tegevliikmetekogu ja juhatuse protokollid 1909 kuni 1913. I. ERM A f 1, n 1, s 8.

Protokollid II = Eesti Rahva Muuseumi Protokolliraamat II. Juhatuse ja üleüldiste liikmete ja tegevliikmete koosolekute protokollid. 1914 3. II – 3. VI 1918. ERM A f 1, n 1, s 9.

Vanavara korjamise toimkonna mitmesugune lahtine materjaal 1910–1921. ERM A f 1, n 1, s 592:

Aruanne wanawara korjamise üle Tallinnas 1916. a.

Wanawara korjam. aruanne 1910 a. kohta.

Wanawara korjamine Tartu linnas.

TAp – Eesti Rahva Muuseumi topograafiline arhiiv:

TAp 1. Iisaku 1. Ainelise wanawara korjamine – Iisaku khk. korjajad kunstnik N. Triik ja Ed. Pedak, üliõp.

TAp 2. Iisaku 2. Wanawara Iisakust.

TAp 5. Rannu 1. Aineline wanawara. Korjatud Rannu kihelkonnast. Korjajad: üliõpilased J. Kompus ja O. Kuriks.

TAp 32. Kambja 1. Märkused ja muljed wanawara korjamisel Kambja kihelkonnas. I Juuni-Juuli 1912 a. Korjamise päewaraamat.

TA 39. Ainelise wanawara korjamise aruanne E. Michelsoni poolt. 1912. Keina kih. Hiiumaal.

TAp 88. Korj. r. 198 ja 199 juurde. Päewaraamat. Korjaja: Marta Weiler Lääne-Nigula khk. 1913.

TAp 166. Tori kihelk. ja Tallinn. E.M.R. Eesti Rahva Muuseumi Päewaraamat. Korjamise raamatu № 346^b ja 367 juurde. Wanawara korjaja Aug. Pulst. Tori, 20. juuli 1915 a.

Topograafiliste kirjelduste päevik = Eesti NSV Etnograafiamuuseumi topograafiliste kirjelduste päevik.

Kirjandus

August Pulst. Vanavara kogumisretkedelt 2. 2006. Tartu.

Eesti Rahva Muuseumi 1911. aasta tegevuse ülevaade. Eesti Rahva Muuseumi väljaanne nr. 3. 1912. Tartu.

Eesti Rahva Muuseum 1912. Eesti Rahva Muuseumi väljaanne nr. 5. 1913. Tartu.

Eesti Rahva Muuseum 1913. Eesti Rahva Muuseumi väljaanne nr. 8. 1914. Tartu.

Eesti Rahva Muuseum 1914. Eesti Rahva Muuseumi väljaanne nr. 10. 1915. Tartu.

Eesti Rahva Muuseum 1915. Eesti Rahva Muuseumi väljaanne nr. 12. 1916. Tartu.

Eesti Rahva Muuseum 1916 ja 1917. Eesti Rahva Muuseumi väljaanne nr. 15. 1918. Tartu.

Eesti Rahva Muuseumi põhjuskiri. 1909. Tartu.

Gustav Mootse. <http://vonnu.ee/kultuur/mootse.html>. Vaadatud 9. veebruaril 2007.

Juhatuskiri korjajatele. Eesti Rahva Muuseumi väljaanne nr. 1. 1911. Tartu.

Kangro-Pool, Rasmus 1961. *Kristjan Raud. 1865–1943*. Tallinn: Eesti NSV Kunst.

Leinbock, Ferdinand 1934. Eesti Rahva Muuseum 1909–1934. – *Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat IX–X*. Tartu, 1–48.

Raud, Kristjan 1909a. Tükike Soome sõidust. – *Postimees*, nr 120, 3. juuni.

Raud, Kristjan 1909b. Eesti Rahva Muuseum. Ainelise wanawara korjamisest. – *Postimees* nr 126, 10. juuni.

Raud, Kristjan 1911a. Eesti Rahva Muuseumi lill. – *Postimees*, nr 182, 16. august.

Raud, Kristjan, 1911b. Muuseumi korjamistest. – *Postimees*, nr 120, 3. juuni.

- Sild, Hilja 1970. Kristjan Raud ja vanavara suurrkogumine. – *Kristjan Raud. Ants Laikmaa. Kogumik Kristjan Raua, Paul Raua ja Ants Laikmaa 100. sünni-aastapäevale pühendatud teaduslike konverentside ettekannetest 1965–1966*. Tallinn: Kunst, 61–76.
- Viiraja, Lehti 1981. *Kristjan Raud 1865–1943. Looming ja mõtteavaldused*. Tallinn: Kunst.
- Õunapuu, Piret 1998. O. Kallas ja ERM. – *Oskar Kallas. Artikleid Oskar Kallase elust ja tööst*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 77–98.
- Õunapuu, Piret 2003. Tegelasfond, kes kujundas Eesti Rahva Muuseumi. – *Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat XLVII*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 11–46.

EXTENSIVE COLLECTION CAMPAIGNS AT THE ESTONIAN NATIONAL MUSEUM IN THE INITIAL YEARS OF THE MUSEUM

Piret Õunapuu

Summary

The first meeting at the Estonian National Museum determined as the primary goal of museum activities the collection of material heritage, as this sphere, in comparison to the non-material (oral) heritage or folklore, had lagged far behind the latter. A collection committee was established for organizing and supervising this work.

The aim of the collection team was to do this work systematically, by parishes, all over the country. In addition to collecting old artefacts, they were supposed to obtain as many data as possible about them, as well as make drawings, take photos and write a diary-report. As a rule, collectors were to form pairs for fieldwork so that one of them would be an artist. One of the first pairs to go to an expedition in the summer of 1909 was composed of student Eduard Pedak and artist Nikolai Triik. In order for the work to succeed, appeals and explanatory articles about the importance of material heritage were published in newspapers; also on the basis of the existing museum collections courses for the collectors were organized prior

to setting out. In addition to all this “Guidelines for Collectors” was published in 1911.

When arriving at their destinations, collectors tried to establish contacts with local intellectuals; also they frequently made use of their personal relations in order to explain the objectives of the museum to the public. Leaflets were distributed in churches and at parties and after that collection work started, with an aim to cover the whole parish, farmstead by farmstead, with preferably someone local accompanying the collectors. More enthusiastic collectors staged exhibitions of their “booty” on the spot, delivered explanatory speeches and participated in organizing local events.

Naturally, collection work did not always proceed without a hitch – collectors were often regarded as merchants, tramps or even spies. It was only understandable because a museum as such was a relatively unfamiliar phenomenon for most of the countryfolk.

The number of collectors increased year by year. While during the first two summers only a few people were engaged in this work, then in 1911 there were over twenty already, in 1912 – nearly fifty, and in 1913 – about sixty collectors. However, starting from 1914, due to state of war, their numbers started to decrease and by the middle of the war fieldwork was completely terminated.

Owing to the energetic collection work in pre-war years excellent results were achieved not only quantitywise, but also qualitywise. Numerically the most favourable year was 1913, when 5626 new artefacts were obtained for the museum; during the museum’s first ten operating years the overall number amounted to 19,412. Yet, the war that was being waged had a negative effect on the material heritage, especially folk costumes, as shortage of clothes made people convert their old folk costumes into everyday clothes.

The extensive collection work during the initial years of the museum had more serious results than the initiators had ever imagined. The enthusiasm and ardour revealed by young people at saving their fading national heritage and ancestors’ treasures were admirable. As a result, by the time that our own scientists had emerged, we also had collections to be researched.

In addition to the material gain the collectors brought to the museum, the things that were introduced into local people’s minds were

also of great significance. Communicating the idea of the museum to people, exhibitions of collected artefacts on the spot as well as speeches of exhortation – all this contributed to the evaluation of material heritage.

СОБИРАТЕЛЬСКАЯ РАБОТА ЭСТОНСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО МУЗЕЯ НА ЗАРЕ ЕГО СУЩЕСТВОВАНИЯ

Пирет Ылунапуу

Резюме

На первом собрании Эстонского национального музея одной из первоочередных задач в музейной деятельности было признано собирание предметов старины, так как работа в этой области, в сравнении со сбором устного наследия оставалась далеко позади. Был организован комитет по сбору экспонатов, целью которого была организация и руководство собирательской работы.

Целью собирательской работы было отбор предметов по всей стране, систематически по приходам. Кроме сбора экспонатов, собиратели должны были найти как можно больше информации о предметах, делать рисунки и фотографии, вести дневники-отчеты. Собирателей старались командировать по двое, один из которых был бы художником. Первыми собирателями летом 1909 года были студент Эдуард Педак и художник Николай Трийк. Для гарантии успеха работы, в газетах печатались призывы и заметки с объяснением важности наследия старины, на примере уже имеющихся коллекций музея для собирателей организовывались специальные курсы. В 1911 году было издано и «Руководство для собирателей».

На местах старались связаться с местной интеллигенцией; чтоб разъяснять народу цели музея, часто пользовались личными знакомствами. При церквях и во время праздников распространялись музейные листовки, а затем началась и собира-

тельская работа, целью которой было пройти хутор за хутором, через весь приход, при чем старались найти себе проводников в лице местных деятелей. Самые усердные собиратели организовывали на местах выставки этнографических предметов, выступали с речью и принимали участие в проведении местных мероприятий. Естественно, собирательская работа не всегда проходила гладко, часто собирателей принимали за предпринимателей, бродяг или даже шпионов, ибо музей для большинства населения был относительно незнакомым делом.

С каждым годом росло число собирателей. Если в первые два лета сбором предметов занималось лишь несколько человек, то в 1911 году их было уже больше 20, в 1912 году – около 50 и в 1913 году – около 60. Начиная с 1914 года, в результате войны, число собирателей стало уменьшаться, к середине войны музей перестал посылать собирателей.

Благодаря такой активной собирательской работе, в предвоенные годы замечательных успехов достигли не только в количественном, но и в качественном плане. По количеству предметов самым удачным был 1913 год, когда в музей было получено 5626 предметов, а всего в первые 10 лет деятельности музея – 19 412 предметов.

Значение крупномасштабной собирательской работы первых лет существования музея было намного выше, чем могли предвидеть сами инициаторы дела. Заслуживают внимания тот настрой и активность, с которой молодые направлялись спасать наследие своих предков и исчезающее историческое достояние своего народа. В итоге к тому времени, когда появились свои ученые-специалисты, имелись уже и собрания, которые исследовать.

Кроме той материальной пользы, доставленной собирателями старины в музей и осязаемой руками, была и польза духовная, оставшаяся на местах. Распространение музейной идеи, организованные на местах выставки собранных предметов и побудительные речи – все это помогло по достоинству оценить традиционное народное наследие.